

Korta
Underrättelser
om
Salt peter-Plantagads-Inrättningar
samt
Salt peter-Jords-Beredning
af
Eric Kihlström.

En tjänst för Allmoget inom Småländska Salt-
peter-Sjuberi-Districtet, jemte Öfvinge Lärader.

Underättelser:

Om huru Stall böra inrättas wid Kyrkor, Swornar, Gästgäwregårdar samt wid Krogar, belägne nära stora Landswägar, för at deri erhålla Saltpeter-Jord; hämtade utur Herr Capitain Edmans utgifne Afhandling om Saltpeter-Jords beredning på Sverhottinska sättet; Och återopas härwid hwad genom min under den 6:te nåst. Februarii utgifne Promemorta, rörande Saltpeter-Ladubhuggnader, blifwit meddelat. Till en noggrannare uplysning härom åtföljer Ritning på en sådan Stall-Inrättning.

Det föreslagne Stallet är inrättadt för 12 Hästar; men kan likwäl efter Häst-antalet till storleken ökas eller minskas; äfvensom Spillor kunna inrättas endast på en sida, i hwilken händelse dörren med bron kunna sättas på Längsidan af Duset.

Byggnaden kan upföras af knuthuggit Timmer eller ock genom Stolpar och stift eller på andra sätt, allt efter Ägarens godtsinnande; Dock bör härwid observeras, at undra delen, som bör wara 6 quarter hög där Jordbådden inlägges, bellådes rundtomkring inwid wäggarne med något lutande Sägbarar eller samre Bräder, på lika sätt som i Plant-Ladorne, och bottnen, hwaruppå Jordhögen lägges, bör äfwen bellådas med stampad Lera till 3 å 4 tumms tjockhet. (NB. Ritningen utfatter Stensotens höjd till omkring 12 tum; men kan göras högre eller lägre, dock så, att Höst- och Wårflod icke nållas Jordhögen.) Jord-tjyllningen werkställes i likhet med hwad

Swad min förberörde Promemoria, i afseende på proportionerne af jord och sand, m. m. innehåller. Längs efter gången i Stallet formeras i jorden ett dike, hvilket fyller med klippor af torrt Kis. Denna Wäders wärtings-Trumma bör wara lika lång med Huset, så at den når Resnings-wirket på ömse sidor, och ifrån densamma göres tvåres öfver Huset mindre Trummor till 7 å 8 quarters afstånd ifrån hwarandra, hwilka tunna passas midt under Balkarne emellan Spiltorna, och hwilka Trummor öfwen böra nå Resnings-wirket wid de motsvarande wäggarne. Öfwan på Jorden lägges et golv af wirtle så gles, at Urinen med lätthet kan nedtränga. På detta sätt kan man efter 4 å 5 års förlopp med säkerhet erhålla en god Afkastning af Saltpeter; och ehuru den ej kan blifwa lika stor, som från wäl Rötta Saltpeter-Lador, är winsten likwäl så mycket lättfångnare, som ingen widare åtgärd för Jordens beredning är nödig, än at golwvet 3 eller 4 wector innan Husning företages, bypnas och Jorden några gånger omröres. Wexjö den 18 Maji 1813.

E. Kihlström.

WEXJÖ 1813, Tryckt hos Direktören *St. Rasch.*

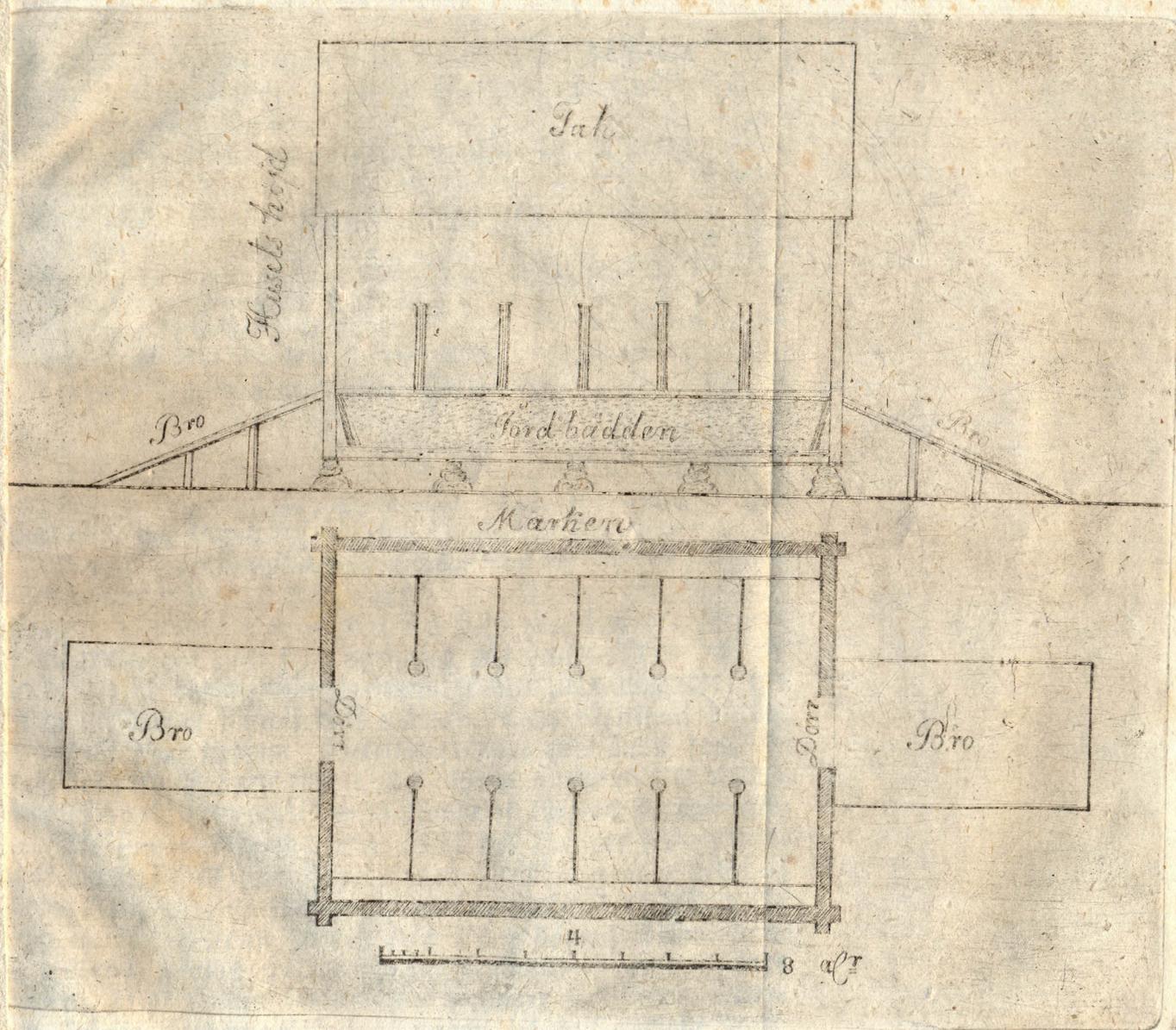
Bro

Bro

förberörde Promemoria, i afseende på pro-
 af jord och sand, m. m. innehåller. Längs
 i Stallet formeras i jorden ett dile, hvil-
 ed lutyppor af torrt Kis. Denna Wäders-
 rumma bör vara lika lång med Huset, så at
 snings-wirket på ömse sidor, och ifrån den-
 s tvärs öfver Huset mindre Trammor till 7
 i afstånd ifrån hvarandra, hvilka kunna pas-
 ser Ballarne emellan Spiltorna, och hvilka
 svan böra nå Resnings-wirket wid de mot-
 tiggarne. Öfwan på Jorden lägges et golf-
 gles, at Urnen med lätthet kan nedtränga.
 t kan man efter 4 à 5 års förlopp med så-
 en god Afkastning af Saltpeter; och ehuru
 lifwa lika stor, som från wäl stötta Salt-
 är winsten likväl så mycket lättfångnare,
 dare åtgärd för Jordens beredning är nödig,
 t 3 eller 4 weckor innan Isudning företages,
 Jorden några gånger omröres. Westö

1813.
E. Kihlström.

1813, tryckt hos Direktören *St. Rask.*

Promemoria.

I sammanhang med mine Ifrån Trycket den 7 nästleden Janu:
 utgifne Erindringer, angående Saltpeter-Jords-Beredning
 m., meddelas följande:

Sedan Blant-Ladan på förut utgifne sätt blifwit upbyggt,
 för Jordblandningen, hvarmed den kommer at fyllas, så widt
 godra låter, Se efter följande proportion, nemligen:

Wanlig grof Sand	= 50 Laß.
Grynig Lera eller wanlig Back-Jord (Swartmylla)	= 10 —
Jord efter förruttnade Spånor	= 20 —
Murbruk efter nedrisne Murar	= 10 —
Skorstens Sot, Spis- och Byf-Aska, och hwarje- handa förkastade Timmen utur Wäxt-Riket	= 10 —

100 Laß.

I brist af gammalt Kalkband, eller Murbruk, nyttjas en
 öfre del af Swartmylla, samt något Kalk, om deraf är till-
 äng, eller öf Sand.

Denne Samling blandas ganska wäl och införes i Ladon
 under wacker wäderlet Sommartid. Jordbåden bör, utbredd
 i jämnad, utgöra 5 a 6 ararters höjd eller djuplek. Sedan
 en några dagar satt sig, omkastas den ömsom från och till
 alla kanter af Ladon under det ymnigt med Urin pågutes, till
 i hela Massan blifwit wäl mättad, utan at likwäl blifwa
 för wät eller flibbig. Deretter jämnas den ännu samt öf-
 erhålles med Granris eller Halm, för at bewaras mot annals-
 ande Winterkölden, och till befrämjande af rötta och förruttneffe.

Påföljande Wärtid, sedan Rifet och Halmnen blifwit bort-
 rigne, omwändes med Spade eller Jordhacka öfra delen af
 ordmassan, till ungefärligen $\frac{1}{2}$ alns djuplek, så at lusten får
 rypå werka. Sedan Jorden efter 2 a 3 dagars förlöpp hvar-
 t wädras, bdras med Urin-ansuktningen å den uphackade
 orden, så at Urinen från ytan nedtränger 2 a 3 tum. Der-
 ter lämnas Jorden orörd en a 2 dagar, då det besuktade Jord-
 varfwet upkastas å Ladans ena Längsida; Ny uphackning
 i Urin-pågjutning werksättes å den återstående Jordytan,

och fortfares på detta sätt till dess man kommit till botten. All den sålunda beredda Jorden återlägges derefter på sin för-
ra ställe, och med andra hälften af Jordmassan, som ännu
orörd tjent till underlag, förfäres på samma sätt. En sådan
Jordens omkastning och anfuktning bör under Sommarmåna-
derna verkställas 2 gånger, och hvarje gång inblandas ämnen
af Wirt-Riket, i den mån de förut nedgräfsne bunnit förruttna.

Sedan Saltpeter-Jorden under 3 Somrar på förenämnda
de sätt blifwit wärdad och skött, kan den fjerde året med för-
måna affjudas; Hwarvid likwäl anmärkes, at fjerde Sommar-
ren, då affjudningen sker, bör Jorden medelst omkastning tor-
kas och anfuktning samt tillblandning utur Wirt-Riket
inställas. Med ordet torr förstås här, at Jorden är
så wida befriad från wättska, at den under framning i handen
icke fäster sig eller kläbbar wid, utan är lucker och lös.

Urin-påghjutningen verkställes antingen med en wanlig Erd-
gårds Wattkanna eller med en dertill inrättad Skofwel med
håll försedd eller annat dertill inrättadt Redskap.

At Urin-samlungen bör finnas på stället uti tjenlige ställ
at tillgå wid skeende anfuktning följer af sig sjelf, och om den
med något Kalk och Aska förut blandas, påskyndas förrutt-
nelsen och fettma samt orenlighet sällas till botten.

Deffa underrättelser äro äfwen hämtade från Capstallen
Edmans i ämnet meddelte Afhandling, som än ytterligare Re-
comenderas till efterföljd.

Sedan deffe Ladu-Byggnader hunnit blifwa mera allmänt
antagne inom Districtet, och mot den tid Affjudningen i dem
kommer at verkställas, skall ytterligare underrättelse, så wäl
angående Sjundings-sättet, som Jordenswidare behandlande
meddelas.

Emedlertid har jag welat meddelat detta korta Utdrag up-
lysa Wederbörande Informations-Mästare och andre, som
Ladu-Byggnader upföra, om hwad i synnerhet härwid till en
början kommer at iakttagas. Wers den 6 Februaril 1813.

E. Kihlström.

Ytterligare Erindringar angående Saltpeter-Jords
Beredning, m. m. —

Den uti Kongl. Maj:ts Nådiga Bref af år 1812, rö-
rande Saltpeter-Verket i Småland omnämnde Beskri-
ning på Saltpeter-Plantador och Jord-Beredning efter
Österbottniska sättet, författad af Capstallen C. T. Ed-
man, är nyligen från Trycket utkommen och erhålles hos
Wederbörande Saltpeter-Sjunderi-Statens Tjenstemän in-
nom Districtet emot 24 f. Banco Exemplaret; hwarom
Allmänna Kungörelser redan utgått; äfwen som Allmänna
Eidningarne upgifwa hwarest den defutom kan erhållas.

Doct likwäl, som någon tid fordras innan samma Af-
handling hinner blifwa allmänt känd, och på det nödtige
Byggnads-Nämen till Lodor på Winterföret må kunna fram-
ställas, har jag welat i förhand nämna, det Författaren
i synnerhet upgifwer twänne sätt at bereda Saltpeter-Jord,
neml. 1:o) medelst enskilde Plantadu-byggnader, och 2:o)
under Stallrättningar wid Kyrkor, Qwarnar och Krogar.

Storleken af de förflämmande bör rättas efter tillgån-
gen på den Urin, som kan samlas, hwilket åter beror på
antalet af Kreatur. 3 Wasa Län upgifwes förhållan-
det wara sådant, at då 2 å 3 Hästar samt 12 å 15 Nöt-
kreatur på Gården wintersödas, kunna 2:ne Lodor af 14
å 15 alnars längd och 10 till 12 alnars bredd underhål-
las. När Urinen noga samlas, påräknas under Winter-
månaderne efter et fullwärt Nötkreatur 4 å 500 kannor
deras — efter en Häst 3 å 400 kannor Ditto.

En Lada utaf nämnde storlek, wäl skött, lämnar
emellan 30 å 40 Pispund, då Affjudning sker, wanligen
hwart 4:de År.

Till Wederbörande Jordägares Hens, blifogas här-
sämte Kosinads-Förslag å en tyllt Byggnad af 12 alnars
längd

långd och 9 alnars bredd; Således af den storlek, at nästan hvar och en besuten Landtman kan, åtminstone till en början, låta upföra en sådan. Trådmirlet m. m., som är uptaget efter Stads priser, förmodas blifwa mindre kostsam på Landet; Synnerligast om Egen Slog är at tillgå och Egne Dragare till Transporter m. m. samt Trådnaglar i stället för Spil begagnas.

När Kreaturens antal, enligt hvad förenämndt är, taget till grund och Ladornes storlek samt antal i förhållande derefter ökas eller minskas, bör verkställigheten blifwa lätt; Afvensom, då Kronan för hvarje Län i Småland består ärligen till och med 1815 ett Præmium af 50 R:dr Banco för hvarthera af 10 dyllta Byggnader och i enahanda Proportion, för 6 i Södinge Häradet i Skåne, måste Jordägarens Tillfötter eller Förloger här till, så widt Præmierne föras och erhållas, blifwa obetydliga.

Tidigt i Wåhr kommer, enligt redan fogad anstalt, en Lada af ofwanberörde storlek, at till Allmänhetens eftersyn och uplysning upföras wid Wexjö, en wid Jönköpning, en i neiden af Måstilla i Calmare Län, samt en nära Köinge Gästgäwaregård i Västra Södinge Härad; hwarom Rungörelser framdeles komma at utgå. Emedertid äger en hvar, at nu genast hos mig, eller i min frånvaro hos Under-Styresmannen Låns-Bokhållaren Lång i Wexjö hese Modell af en dyllt Inrättning, och skall för öfrigt, så fort sig göra låter, Modeller af samma sort Byggnader i lika ändamål afsändas till Wexjöberörande Saltpetet-Sjunderi Under-Directeurer i Jönköpings och Calmare Län samt Södinge Häradet i Skåne, afvensom till hvarje Tingstad innom mitt Distrikt, så widt utväg till kostnadens bestrifande dertill kan erhållas.

Således skall, med möjligaste första, Modeller till de i ofwanberörde Afhandling upatfne Stallbyggnader, så inrättade, at Saltpetet-Jord under dem kan beredas, för-

fär-

färdigas, och å framdeles upatfande ställen hållas Allmänheten tillhanda. At dese sistnämnde Byggnader, hvad storleken angår, liksom de förstnämnde, böra inrättas efter Urin-tillgången, föller af sig self; och anmärkes wid berörde båda Lada-Inrättningar den stillnad i byggnadsfattet, emot hvad hitintills i Sverige varit brukligt, at dese Byggnader i Söderbottn alltid äro inrättade med golf, lagdt på höga stenfötter, så at hwilken plan som håldst dertill kan nyttias, om den också tke skulle wara fullkomligt tore, blott at anläggningen ej är långt från watten, och transporten af Urin ej blifwer för mycket betwärlig.

Så mycket snarare förmodas, det Respective Hemsman: och Jordägare innom mitt i Nader ansöktrodde Tjenstgörings-Distrikt fasta upmärksamhet wid dese af Capitainen Edman meddelte upgifter, som de samma äro grundade på en Sexton-årlig erfarenhet, under hwilken tid han, i egenkap af Saltpetet-Sjunderi-Styresman, från Söderbottn till Swänsta Krut-Bruken ofstannat de senare Åren emellan 12 å 15,000 Lisp: d Saltpetet årligen, och från en enda eller Rhyrcto Soqn, af omkring en quadrat mils innehåll, 800 till 1000 Lispund årligen.

Till befordrande af nödig länedom i ämnet, så widt på mig ankommer, och på det Kongl. Maj:ts genom Des i afskrift hosfogade Rådiga Skrifwelse af d. 3 Decemb. 1811 ämftade ändamål des snarare må winnas, komma de antagne Saltpetet-Sjunderi-Läromästare instundande Wåhr att sammanfallas, för att wid skeende Liquidationer om Lönerne, samt wäl erhålla underwisening uti alt hvad till Ladabyggnaders upförande och Jordberedningen hörer, på det de sedermera må kunna wid skeende Requisitioner i den wägen gå Allmänheten med uplysningar tillhanda. Wexjö den 7 Januarii 1813.

E. Kihlström.

Förslag öfver kostnaden till en Österbottnisk Plantas
Ladas upförande efter Capstatnen Edmans uppgift,
af 12 alnars längd och 10 alnars bredd.

	Banco.
	R. dr. s. r.
7 em st. Grundstolar, sträbbe på två sidor, 8 tum tjocka samt $8\frac{1}{2}$ aln långa, à 21 s. 4 r:st.	2: 10, 8.
4 st. Syllar, 2 à 12 och 2 à 9 alnars längd, 8 tum i fyrkant, à 24 s.	2:
4 st. Zimmertråd till Wäggband, 2 st. à 13, och 2 st. à 10 alnars längd, $5\frac{1}{2}$ tum tjocka à 21 s. 4 r:st.	1: 37, 4.
2 st. Spant-Bjälkar, à 10 alnars längd, 8 tum i fyrkant, à 24 s.	1:
12 st. Stolpar, à $2\frac{1}{2}$ alnars längd, 8 tum i fyrkant, à 16 s.	4:
4 st. Sparrar, 2 à 12, och 2 à 9 alnars längd, $5\frac{1}{2}$ tum i fyrkant, à 12. s.	1:
8 st. Slår till Samband, à 10 alnars längd, $4\frac{1}{2}$ tum i fyrkant, à 10 s. 8 r:st.	1: 37, 4.
8 st. Spant-ben, à $7\frac{1}{2}$ alnars längd, 5 tum i fyrkant, à 9 s. 4 r:st.	1: 26, 8.
38 st. Åsar till Låtter för Halm eller Sticksal, à 13 alnars längd, à 6 s. 8 r:st.	2: 2, 8.
4 st. Bräder till Winstidor	26, 8.
Lill tal af Sticksal åtgår 224 Kärswar, à 5 s. 4 r:st.	6: 10, 4.
Dubbel Lått-Spil 1000	3: 2, 8.
En Lått Bräder till ryggning	2:
Dubbel Lått-Spil 100	14, 8.
12 Låtter Sägbackar till Wäggar och Kofswirlet för Jord-bädden, à 26 s. 8 r:st.	5: 26, 8.
1000 dubbel Lått-Spil	3: 2, 8.
45 st. Åsar till botten i Ladan, något större än Mullåsar, sträbbe på tvåanne sidor af 12 alnars längd, à 8 s.	7: 24, 8.

Transport 45: 30, 4.

	Transport. 45: 30, 4.
2 st. Öbror med Gångjern, tillammans	1: 32, 8.
5 st. Ductor med Gångjern	2: 10, 8.
Sten till Pelare under Huset, en aln hög öfver Jorden	6: 32, 8.
Arbetslön för Stommen med Tak och Golv	33: 16, 8.
3 Tolster Bräder till Gaffar	5: 8, 8.
36 Last Lera till golv, à 24 s.	18: 8, 8.
36 Last Sand, à 8 s.	6: 8, 8.

Summa 118: 25, 8.

Wexib den 7 Januarii 1813.

E. Kihlström.

Utskrift.

CARL med Guds Nåde, &c. &c. &c.

Wår Ynest och Nådiga Bönägenhet med Gud Allsmåga-
tig, Froman, Grefwe, Landshöfding och Commen-
deur med Stora Korset af Wår Swårds-Orden! Af
Wårt och Rikets Krigs-Collegii underdåniga Berättelse
hafwe WJ i Näder inhämtat huru som den Leswerans
af et halft Lispund sluttrad Saltpetter för hwarje Helt
Heminan i Riket, som jämnlit Wår på Rikens Stån-
ders underdåniga tillstyrkande den 26 October 1801 utfär-
dade Nådiga Förordning, bör til Oh och Kronan ärligen
in Natura utgöras, hwarje år af de sidsi framflutne allt
mer och mer astagit. — Denna efterlåtenhet, til någon del
hårrörande däraf, att, under de första åren och til dess en
hwar hunnit förbereda de utvägar til Saltpetter-gårdens
anskaffande in Natura, som kan för sig förmonligast fun-
de finna, betalning med Penningar för denna Gård ef-
ter lindriga pris i Näder varit tillåten, har medfört den
för Staten betungande werkan at WJ blifwit föranklit-
ne för Kronans räkning til wida högre pris upphandla
den Saltpetter som för Kruttillverkningen och öfrige be-
hof varit sumgenglig. — Och som det är af stor wigt,
at Riket af egen tillverkning och således oberoende af ut-
tre omständigheter och förhållanden altid må äga årforde-
lig tilgång af Saltpetter, hwilken Wahra, som af Jor-
den beredes för Rikets försvar, är aldeles oumbärlig och
hwarföre skyldigheten at den anskaffa är lika owillkorlig
som skyldigheten at til detta försvar bidraga; Så hafwe
WJ til detta angelägna ändamåls beträmjande och til
befordrande af mer ofelbar werkställighet af 1801 års of-
wanåberopade Nådiga Förordning i Näder beslutat, at
den derutt påbudne Allmänna Saltpetter-gården ifrån
och med år 1816 och sedermera allt framgent ärligen skall
af Jurlies tillverkning utgöras och leswereras, samt Ut-
ländsk Saltpetter daresther warg til införjel förbuden. —

Då

Då det ytterligare anstånd WJ sålunda förunnat en hwar
at föranskalta om dess Saltpetter-gårds anskaffande af
Jurlies tillverkning icke medför någon ändring utt hwar-
je Heminansägares nu äliggande skyldighet at emedlertid
antingen leswerera dess Saltpetter-gård in Natura, eller
betala den med penningar til den, som wid de uti 1801
års Förordnings 6:te punct anbefallde upphandlings-Au-
ctioner erbjuda sig att för ringaste pris anskaffa och leswe-
rera hwad i hwarje Län Saltpetter-Uppbörd briffa kan,
hafwe WJ för innemarande År i Näder fastställt Lds-
nings priset til Fem Riksdaler Tjugufyra Skillingar Ban-
co Lispundet, hwaresther J ägen at af de Gårdsskyldige
upphåra betalning för briffande Saltpetter Leswerans utt
det Eder i Näder anförtrodde Län, så framt icke lika-
ler lägre Anbud skulle göras wid detta Års Auctioner; i
alla fall med afdrag af En Riksdaler Tjugufyra Skilling-
gar Banco, som i betalning för hwarje Lispund den Gård-
giffwande tillkommer. — Detta Wårt Nådiga Förordnan-
de hafwen J at til Allmän efterrättelse i Länets kungdra. —
J öfrigt, och som WJ förutse nödvändigheten at ännu
någon tid fortsara med upphandling af Saltpetter, för
at icke sakna erforderlig tilgång derå i fall Saltpetter-
gården under de nu påföljande Fyra År ej skulle in Na-
tura till fulla behofwet kunna utgöras, willje WJ ärlig-
gen underrätta Eder til hwad pris penningar för briffan-
de Saltpetter Leswerans må af Oh och Kronan kunna
emottagas, däräst lindrigare pris ej erbjudas wid de Auctio-
ner som i hwarje Län för leswerering af den briffande
Saltpetterns Skola anställas. WJ befalle Eder Gud All-
smågtig Nädelligen. Stockholms Slott den 3 Dec. 1811.
Under Min AllerNädigste Konungs och Herres Guldrom,
Efter Dess Förordnande:

CARL JOHAN.

W. Carpelan.

Lifbreen med det Å Weris Lands-Cancellie förwarade Höga Original,
besannar
J. A. Leander,

